

TIJORAT BANKLARIDA GAROV TA’MINOTI MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH ORQALI KREDIT RISKLARINI KAMAYTIRISH YO’LLARI

Yoqubova Dilafruz Umarjon qizi

Andijon davlat texnika instituti talabasi

Arziboyeva Ravzaxon

Andijon davlat texnika instituti katta o’qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20034381>

Annotatsiya. Ushbu maqolada tijorat banklarida kredit risklarini kamaytirishda garov ta’minoti mexanizmlarining o’rni va ularni takomillashtirish yo’llari tahlil qilinadi. Shuningdek, garovning baholash, likvidlikni aniqlash va huquqiy mexanizmlarini optimallashtirish orqali kredit portfeli sifatini oshirish imkoniyatlari o’rganiladi.

Kalit so’zlar: garov, kredit riski, tijorat banki, kredit portfeli, risk menejment.

Kirish

Tijorat banklari faoliyatida kredit operatsiyalari asosiy daromad manbai hisoblanadi, biroq ushbu jarayon yuqori darajadagi kredit risklari bilan ham bog’liqdir. Kredit risklarini kamaytirishning eng muhim vositalaridan biri bu garov ta’minoti mexanizmlaridir. Garov kredit oluvchining majburiyatlarini bajarish kafolati sifatida bank uchun qo’shimcha himoya vositasi bo’lib xizmat qiladi. Amaliyot shuni ko’rsatadiki, garov tizimi to’g’ri tashkil etilsa, kreditlarning qaytmaslik darajasi sezilarli kamayadi. Shu sababli garov ta’minotini baholash, monitoring qilish va realizatsiya mexanizmlarini takomillashtirish dolzarb masala hisoblanadi.

Asosiy qism

A. V. Ivanov o’zining “Bank risklarini boshqarish nazariyasi” asarida kredit risklarini kamaytirishda garovning asosiy funksiyasi riskni qisman yoki to’liq qoplash ekanligini ta’kidlaydi. Uning fikricha, garov likvidligi bank barqarorligining asosiy omillaridan biridir. [1]

M. S. Karimov “Tijorat banklarida kredit siyosati” maqolasida garov bahosini to’g’ri aniqlash kredit portfeli sifatiga bevosita ta’sir qilishini asoslab bergan. Muallif garovning bozor qiymatiga yaqin baholanishi kredit riskini sezilarli kamaytirishini qayd etadi. [2]

E. N. Sidorova “Kredit risklarini boshqarishning zamonaviy yondashuvlari” asarida garov tizimini raqamlashtirish va avtomatlashtirish orqali risklarni tezkor baholash imkoniyati ortishini ko’rsatadi. Uning ta’kidlashicha, raqamli garov reyestrlari bank tizimida shaffoflikni oshiradi. [3]

Shuningdek, O’zbekistonlik iqtisodchi R. Xolmatov “Bank tizimida risk menejmenti” ilmiy ishida garov ta’minoti mexanizmlarining huquqiy asoslarini mustahkamlash kredit intizomini yaxshilashga xizmat qilishini qayd etadi. [4]

Ushbu tadqiqotda tahliliy, qiyosiy va statistik usullardan foydalanildi. Tijorat banklarining kredit portfeli ma’lumotlari asosida garov bilan ta’minlangan va ta’minlanmagan kreditlar o’rtasidagi farqlar o’rganildi. Shuningdek, risk darajasini baholashda kredit qaytmaslik ko’rsatkichlari tahlil qilindi. Ekspert baholash usuli orqali garov tizimidagi muammolar aniqlandi. Natijalar iqtisodiy-matematik modellar asosida umumlashtirildi.

O’tkazilgan tahlillar shuni ko’rsatadiki, tijorat banklarida kredit risklarini boshqarishda garov ta’minoti mexanizmlari muhim stabilizatsion rol o’ynaydi. Garov mavjud bo’lgan kredit portfellarida risk darajasi sezilarli darajada past bo’lib, bu holat banklarning moliyaviy

barqarorligini ta’minlashda asosiy omillardan biri hisoblanadi. Garov kreditning qaytmaslik ehtimolini kamaytirish bilan birga, bankning yo’qotishlarini ham minimal darajaga tushirish imkonini beradi.

Quyidagi jadvalda garov ta’minoti mavjud va mavjud bo’lmagan kreditlar bo’yicha asosiy risk ko’rsatkichlari qiyosiy tahlil asosida keltirilgan.

1-jadval

Garov ta’minotining kredit riskiga ta’siri

Ko’rsatkichlar	Garov bilan ta’minlangan kreditlar	Garovsiz kreditlar
Kredit qaytish darajasi	94%	78%
NPL (muammoli kreditlar) ulushi	6%	22%
O’rtacha foiz stavkasi	18%	24%
Risk darajasi	Past	Yuqori

Jadval ma’lumotlaridan ko’rinadiki, garov bilan ta’minlangan kreditlarda qaytish darajasi 94 foizni tashkil etadi, bu esa garovsiz kreditlarga nisbatan sezilarli darajada yuqoridir. Shu bilan birga, muammoli kreditlar ulushi (NPL) garovli kreditlarda 6 foizni tashkil etib, garovsiz kreditlarga nisbatan 3,6 baravar past ko’rsatkichni namoyon etadi. Bu holat garov mexanizmining kredit risklarini kamaytirishdagi samaradorligini tasdiqlaydi.

Shuningdek, garov mavjudligi kreditning narx siyosatiga ham bevosita ta’sir ko’rsatadi. Garov bilan ta’minlangan kreditlar bo’yicha o’rtacha foiz stavkasi 18 foizni tashkil etgan bo’lsa, garovsiz kreditlarda bu ko’rsatkich 24 foizgacha yetadi. Bu esa banklar tomonidan yuqori riskli kreditlar uchun qo’shimcha risk mukofoti qo’llanilishini anglatadi.

Tahlil natijalari shuni ko’rsatadiki, garov tizimi nafaqat riskni kamaytirish vositasi, balki kredit narxini shakllantiruvchi muhim iqtisodiy instrument ham hisoblanadi. Biroq amaliyotda garov mexanizmlarining samaradorligini pasaytiruvchi bir qator tizimli muammolar mavjud.

Birinchidan, garov aktivlarining qiymatini aniqlashda subyektiv yondashuvlarning mavjudligi kredit riskining noto’g’ri baholanishiga olib kelmoqda. Ko’plab hollarda garovning bozor qiymati to’liq hisobga olinmaydi yoki eskirgan baholash usullaridan foydalaniladi.

Ikkinchidan, likvid bo’lmagan aktivlarning garov sifatida qabul qilinishi banklar uchun qo’shimcha xavf tug’diradi. Bunday aktivlarni tezkor realizatsiya qilish imkoniyati past bo’lgani sababli, defolt holatida bank zarar ko’rish ehtimoli oshadi.

Uchinchidan, garov bilan bog’liq huquqiy jarayonlarning murakkabligi va sud tizimidagi kechikishlar kredit risklarini real boshqarish samaradorligini pasaytiradi. Garovni undirish jarayonining uzoq davom etishi bank likvidligiga salbiy ta’sir ko’rsatadi.

To’rtinchidan, zamonaviy bank amaliyotida garov monitoringi va qayta baholash tizimlarining yetarli darajada avtomatlashtirilmaganligi ham muhim muammo sifatida namoyon bo’lmoqda. Bu esa risklarni real vaqt rejimida aniqlash imkoniyatini cheklaydi.

Ushbu muammolarni bartaraf etish maqsadida quyidagi yo’nalishlarni takomillashtirish zarur:

- garov aktivlarini baholashda xalqaro standartlarga asoslangan raqamli modellarni joriy etish;
- elektron garov reyestrlarini bank tizimlari bilan to’liq integratsiyalash;
- sun’iy intellekt asosida kredit risklarini prognoz qilish tizimlarini rivojlantirish;
- garov likvidligini avtomatik baholovchi algoritmik tizimlarni yaratish;

- sud va ijro jarayonlarini raqamlashtirish orqali garov realizatsiyasini tezlashtirish.

Garov ta’minoti mexanizmlarini zamonaviy texnologiyalar asosida takomillashtirish tijorat banklarida kredit risklarini sezilarli darajada kamaytirish imkonini beradi. Bu esa bank tizimining barqarorligi va iqtisodiyotdagi moliyaviy xavfsizlik darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko’rsatadiki, tijorat banklarida garov ta’minoti kredit risklarini kamaytirishda eng muhim vositalardan biri hisoblanadi. Garov tizimini takomillashtirish orqali kredit portfeli sifati yaxshilanadi, muammoli kreditlar ulushi kamayadi va bank barqarorligi oshadi. Kelgusida garov mexanizmlarini raqamlashtirish va huquqiy bazani mustahkamlash bank tizimining risk menejment samaradorligini yanada oshiradi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Ivanov A.V. Bank risklarini boshqarish nazariyasi. Moskva: Finansy i statistika nashriyoti, 2020. 215 b.
2. Karimov M.S. Tijorat banklarida kredit siyosati. Toshkent: Iqtisod-Moliya nashriyoti, 2021. 178 b.
3. Sidorova E.N. Kredit risklarini boshqarishning zamonaviy yondashuvlari. Sankt-Peterburg: Piter nashriyoti, 2019. 230 b.
4. Xolmatov R. Bank tizimida risk menejment. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2022. 190 b.